

O AGRARNOJ STRUKTURI GORNJEG PORJEČJA BEDNJE*

I. CRKVENČIC

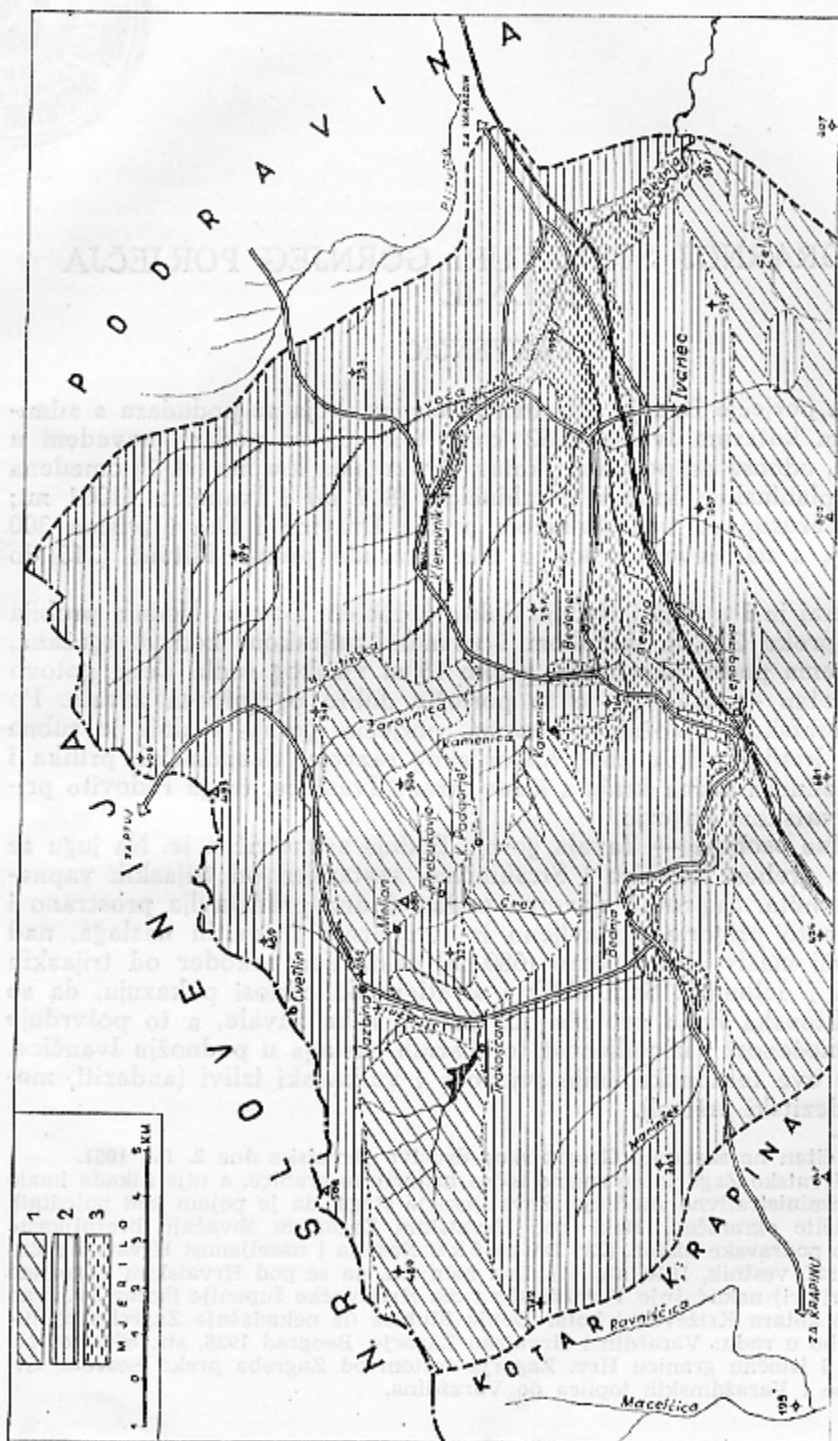
Gornje porječje Bednje prirodna je cjelina, koja se podudara s administrativnim kotarom Ivanec (252 km²), tako da se podaci, navedeni u ovom radu, odnose na pomenuti kotar. Trokutasta krajina (sl. 1) omeđena je s juga planinskim krajem Strahinčice (847 m) i Ivančice (1061 m); prema sjeverozapadu vododjelnicom prema Dravinji i Dravi (visina 300 do 508 m), a na sjeveroistoku je niže razvođe prema Plitvici (215 do 300 m).

Naš kraj je i u dolini Bednje dobro izdvojen. Dok se Bednja probija nizvodno preko 220 m dubokom i uzanom sutjeskom kod Margečana, prijelaz prema podravskoj nizini preko 15 m visokog sedla Cerja gotovo je neprimjetan — tako da je to porječje dobro ograničena zavala. Po svom geografskom položaju i vezama, porječje gornje Bednje je rubna podravska krajina, ali je zbog historijskog razvoja, ekonomskih prilika i socijalnih odnosa slična kraju s južne strane Ivančice, te ga redovito pribrajaju Hrvatskom Zagorju.¹

Prirodne osobine — Zavala gornje Bednje asimetrična je. Na jugu se strmo diže greben Ivančice i Strahinčice, sastavljen od trijaskih vapnenaca i dolomita. Suprotna sjeverozapadna strana predstavlja prostrano i blago nagnuto prigorje sastavljeno iz tercijarnih flišovitih naslaga, nad kojima strši masiv Ravne gore (680 m) sastavljen također od trijaskih vapnenaca i dolomita. Sam oblik i stratigrafski odnosi pokazuju, da se glavna tektonska linija proteže duž južnog ruba zavale, a to potvrđuje jaka poremećenost i izlomljenost tercijarnih naslaga u podnožju Ivančice. Postojanje ove tektonske linije svjedoče i vulkanski izlivi (andeziti, melafiri i andezitski pršinci).

* Rad čitan na sastanku Geografskog društva Hrvatske dne 2. IV. 1951.

¹ Za Hrvatsko Zagorje ne znamo točne historijske granice, a nije nikada imalo određeno administrativno značenje. Shvatljivo je stoga, da je pojam kod pojedinih pisaca različito ograničen. Neki pod Hrvatskim Zagorjem shvaćaju brežuljkasto zemljište do podravske nizine. (Zv. Dugački: Naselja i naseljenost Hrvatskog Zagorja, Geograf. vestnik, 1940, str. 41). Ima namjera, da se pod Hrvatskim Zagorjem obuhvati teritorij nekadašnje Varaždinske i dio Križevačke županije (kotar Sv. Ivan Zelina i dio kotara Križevci) i kotar Donja Stubica (iz nekadašnje Zagrebačke županije). Szabo u radu: Varaždin i Hrvatsko Zagorje, Beograd 1936, str. 870, povlači jugoistočnu i istočnu granicu Hrv. Zagorja cestom od Zagreba preko Sesveta, Sv. Ivana Zeline i Varaždinskih toplica do Varaždina.

Sl. 1. 1. Nenaseljena šumska područja na višim i za obradivanje nepogodnim površinama;
 2. Obradivane krčevine sa velikim brojem raštrkanih naselja i velikom agrarnom
 gustoćom stanovništva; 3. aluvijalne ravni Bednje i njezinih pritoka pokrivene
 livadama.

Spuštanje duž pomenute tektonske linije uvjetovalo je i hidrografsku koncentraciju. Bednja teče bliže južnom rubu, i njena je mreža neravnomojerno razvijena; lijeve su joj pritoke duže i brojnije, a desne su neznatnije i kraće. Pored ovisnosti o tektonskim gibanjima morfološki procesi su se prilagodili i petrografskom sastavu. Fluvijalna erozija izmodelirala je raznovrsne tercijarne naslage — jače su erodirani donjomioceni lapori i laporoviti pješčenjaci, dok otporniji pješčenjaci i litavci zaostaju, a naročito strše trijanski vapnenci. Rezultat je tog procesa rebrasta morfologija prigorja.

Ovome radu nije zadaća da raspravi morfološke probleme, već da izloži izgled i glavne elemente reljefa, da bi uspješnije shvatili njegovu značenje i utjecaj na antropogeografske osobine krajine. Zbog toga i ne ćemo raspravljati zanimljive morfološke pojave, kao što su probojnica Zarovnice kroz Ravnu goru i epigenetski tok Bednje. Rezultat je morfološke evolucije, da u zavali gornje Bednje možemo razlikovati prostrano prigorje (65% cijelog područja), aluvijalnu ravan oko Bednje, t. zv. Bednjansko polje, a manjeg su prostranstva uzano podgorje Ivančice i izdvojeni masiv Ravne gore.

Bednjansko je polje najniže dio zavale i predstavlja aluvijalnu ravan izduženu od zapada prema istoku (13 km), a široku najviše 2 km. Mali nagib, oštra granica prema okolnom višem zemljištu i močvarnost ukazuju, da je Bednjansko polje mlada tvorevina.

Geografski položaj, apsolutne visine, odlike reljefa i sastav tla upućuju nas, da je naš kraj prvobitno bio dobro obrastao šumama. To svjedoče i ostaci šuma, koji su se održali na terenima nepogodnim za obradivanje, a potvrđuju i promjene pejzaža, koje se mogu historijski pratiti.

Izgled kraja polovicom 19. stoljeća — G. 1848. doživio je naš kraj veliku socijalno-ekonomsku promjenu. Ukidanjem kmetstva seljak postaje vlasnik obrađivanog zemljišta, može se slobodno seliti i za svoj rad tražiti veću nagradu. S druge strane, veliki posjednik gubi bespravnu radnu snagu i velike prihode, koje je dotada primao. Ovo ide paralelno s općom ekonomskom evolucijom, kojom se privreda razgranjava i povećava mogućnost zarade (uređenje željeznica i putova, početak tvornica, rudnici, gradnja gradova i sl.). Novom zaradom seljak kupuje zemlju, koju bivši veleposjednik mora prodavati, da bi održao životni standard, ili, se radi prijelaza na novu, buržusku privredu, vrši prava agrarna revolucija.

U momentu te velike promjene u našem su kraju imali velike posjede Draškovići (Trakošćan i Klenovnik), Kukuljevići (Ivanec), Patačić (Maruševac) i dr. Iskorišćivanje posjeda oni su prilagođivali svojim zahtjevima i potrebama. Velike površine služile su za lovišta, od kojih se i do danas očuvala trakošćanska šuma. Marljivo obrađivane njive davale su veleposjedniku obilne prihode, iako je preostali dio žetve bio nedovoljan za ishranu brojnog stanovništva. Oskudnu kmetovsku ekonomiju dopunjavala je stoka, koja je pasla u šumama i na slabim pašnjacima. Pitomi prigorjski kraj bio je prošaran šumarcima i krčevinama, po kojima su bila razbacana naselja, najveće i najljepše šume bile su lovišta oko vlastelinskih sjedišta.

Ovi posjedovni odnosi nastali su u toku 16. i 17. stoljeća, kad su se vlastela i stanovništvo povlačili iz ugroženih krajeva prema Podravini i

dalje na sjever. Prirastom stanovništva i dolaskom izbjeglica s juga povećavao se broj stanovnika i njihove su se ekonomske prilike pogoršavale. U toku tog perioda udarene su osnove strukturi naših prigrorskih pejzaža sa slabim i razbacanim seoskim kućama i lijepo položenim posjedničkim dvorcima. Od toga su se izdvajali šumom pokriveni grebeni Ivančice, Strahinčice i Ravne gore, kao i močvarna nizina, koja je ostala slab pašnjak.

O ranijem izgledu našeg kraja malo znamo. Iako je ocjedito prigorje veoma pogodno za naseljavanje, izgleda, da je još u 14. st. naš kraj veoma slabo razvijen, jer u njemu imamo samo dvije crkvene župe¹. Glavni je posjednik izvjesno templarski samostan u Lepoglavi, koji iskorišćuje pogodan strateško-prometni položaj i ne privlače ga pitomi bregovi prigorja, koji se u to doba gube pod šumama, te njihove prednosti ne dolaze do izražaja. Drugi su posjednici vlasnici grada Bele.

Ukidanje kmetstva i njegov odraz u pejzažu — Ukidanjem kmetstva seljak postaje vlasnik urbarijalnog zemljišta, kojemu sada može mijenjati i oblik i karakter.² Mjesto prava ispaše i drvarenja dobiva pašnjak i šumu³. Počinje period slobodnog raspolaganja obradivim površinama, a s tim nastaju promjene u rasporedu kultura, odnosno u pejzažu.

Paralelno s tim prostornim izmjenama vrše se i unutrašnje socijalne promjene. U ranijim skućenim gospodarskim mogućnostima i socijalnoj ovisnosti, zadruga je bila glavni oblik seljačke agrarne organizacije. Taj patrijarhalni oblik bio je podržavan teškim obavezama i zaostalom privredom. Nakon raspadanja starog socijalno-ekonomskog poretka počela se i zadruga brže dijeliti.

Bilo je više faktora, koji su pospješili raspadanje zadruga i pogodovali individualističkoj aktivnosti. God. 1890. sagrađena je pruga Varaždin—Golubovec, i time je naš kraj vezan na liniju Varaždin—Zagreb. Seljak putuje i upoznaje nove mogućnosti rada i života, što unosi nemir u zadrugu. Porodične razmirice i gospodarska kriza zbog propasti vinograda u periodu 1880—1890. g. samo su ubrzale diobe. Otvaranje rudokopa u Ivancu i Golubovcu i velike ciglane u Ceriu Tužnom daju mogućnost sporedne zarade. Radnička progresivnost i individualna zarada ne slažu se s konzervativnošću stare zadruga. Prometne veze i razvoj gradova pogodovali su razvoju kućne radinosti u tom gusto naseljenom kraju. Zbog toga sukoba između starih krutih društvenih oblika i novog ekonomskog razvoja zakon iz 1874. olakšava diobu zadruga. Ubrzo se pokazala opasnost velikog usitnjavanja posjeda, te je zakonom 1879. određen minimum, ispod koga nije dozvoljena dioba. Ali su se diobe i dalje potajno vršile, i gotovo stanje unošeno je u

¹ Opći šematizam katoličke crkve u Jugoslaviji. Sarajevo 1939, str. 37 i dr. Butorac, karta župa zagrebačke biskupije. Godine 1395. potvrđuje Ivan Paližna, prior grada Bele, stanovnicima Ivancu njihove povlastice, i tom se prilikom spominju staroselci i novoselci. God. 1438. Vitko kaštelan grada Bele naseljava pustu zemlju Voglovec između Bednje i potoka Rakoveca (Poviesne crtice o gradu Bell u županiji Varaždinskoj, Vjestnik hrvatskog arheološkog društva 1903-4, str. 193 i 194).

² Prije ukidanja kmetstva seljak bez dozvole vlastelina nije smio pretvoriti oranicu u livadu ili pak obratno, niti je pak smio kupoprodajom, diobama ili zamjenom cijepati posjed na manje čestice.

³ Kao kmet, seljak posjeduje kuću s potkućnicom, a od vanjskih zemalja oranice i livade, ali ne šume i pašnjake.

Dio krajine iz okolice sela Jazbine (tip Weilerdorf).

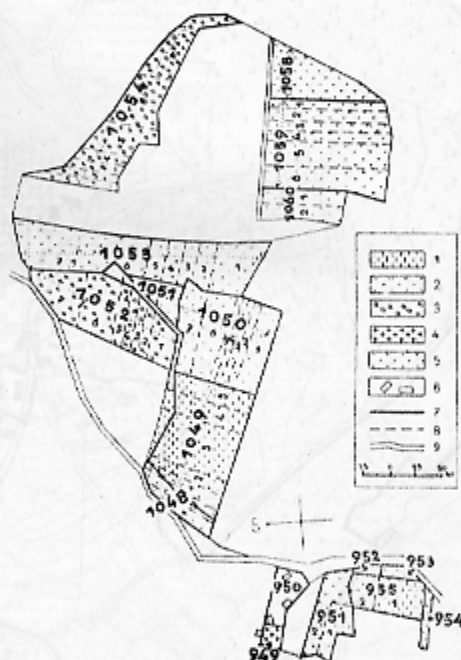
Pogled sa Bednjanskog polja na sjevernu strmu stranu Ivančice
(Na slici mjesto Ivanec).

katastar. Rezultat tog stogodišnjeg procesa jest izuzetno sitan i razbacan posjed. Navest ćemo dva primjera tih dioba.

Zadruga »Rušec« iz sela Novaki k. br. 5 — (sl. 2) (dioba sprovedena u katastralnoj mapi reambuliranoj 1926. god.) dijelila je posjed od 7 parcela s površinom od 6,3 ha na sedam rodbinskih grana. Diobom nastaje 54 novih parcela. To je rijedak primjer gdje je sav posjed zadruge okupljen oko dvorišta i povezan jednim putom.

Zadruga »Hranić« iz sela Prigorec k. br. 75, 76, 77 dijelila je posjed od 22,2 ha. Posjed je bio razbacan na 38 međusobno udaljenih parcela.

Tako su oranice (14 ha i 86 ara) zapremale 13 parcela (1370, 1282, 1351, 1562, 8177, 8178, 8207, 8346, 8407, 8458, 8637, 8129, 8131), vrtovi (8 ara) dvije parcele (1369 i 8132), vinogradi (21 ara) dvije parcele (8130, 8134), livade (2 ha i 48 ara) šest parcela (3819, 4284, 8825, 4673, 8621, 8653), pašnjaci (1 ha 65 ara) sedam parcela (1566, 8206, 8345, 8408, 8459, 8612, 8614), šume (2 ha i 98 ara) u tri parcele (8409, 8460, 8548) i neplodno tlo — kuća, dvorište (0.95 ara) u pet parcela (1364, 1365, 1366, 1367, 1368). Brojevi parcela navedeni su, da bi se iz njih mogao vidjeti prostorni odnos parcela (susjedne su parcele, čiji se brojevi slijede, a druge su razbacane). U ovom su slučaju na okupu samo dvorište i kuće. Dijeljenjem 38 parcela na 37 dionika nastalo je 100 parcela (svaki dionik treba da dobije dio boljeg i dio slabijeg posjeda). Proces usitnjavanja posjeda išao je vrlo brzo. Samo

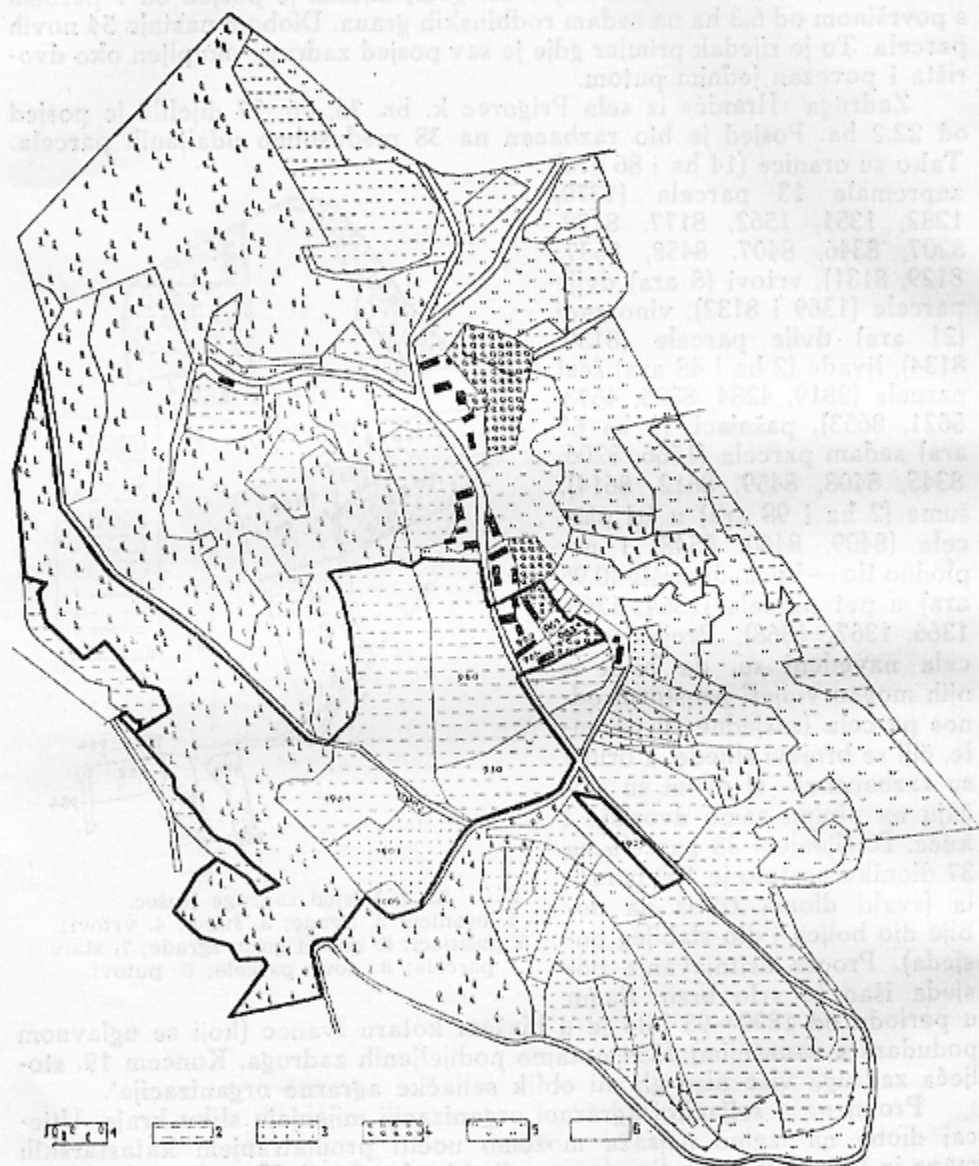
Sl. 2. Posjed zadruge Rušec.

1. oranice; 2. livade; 3. šume; 4. vrtovi;
5. pašnjaci; 6. kuće i gosp. zgrade; 7. stare parcele; 8. nove parcele; 9. putovi.

u periodu od 1890—95 bilo je u bivšem kotaru Ivanec (koji se uglavnom podudara s današnjim) 1354 potajno podijeljenih zadruga. Koncem 19. stoljeća zadruge više nisu glavni oblik seljačke agrarne organizacije¹.

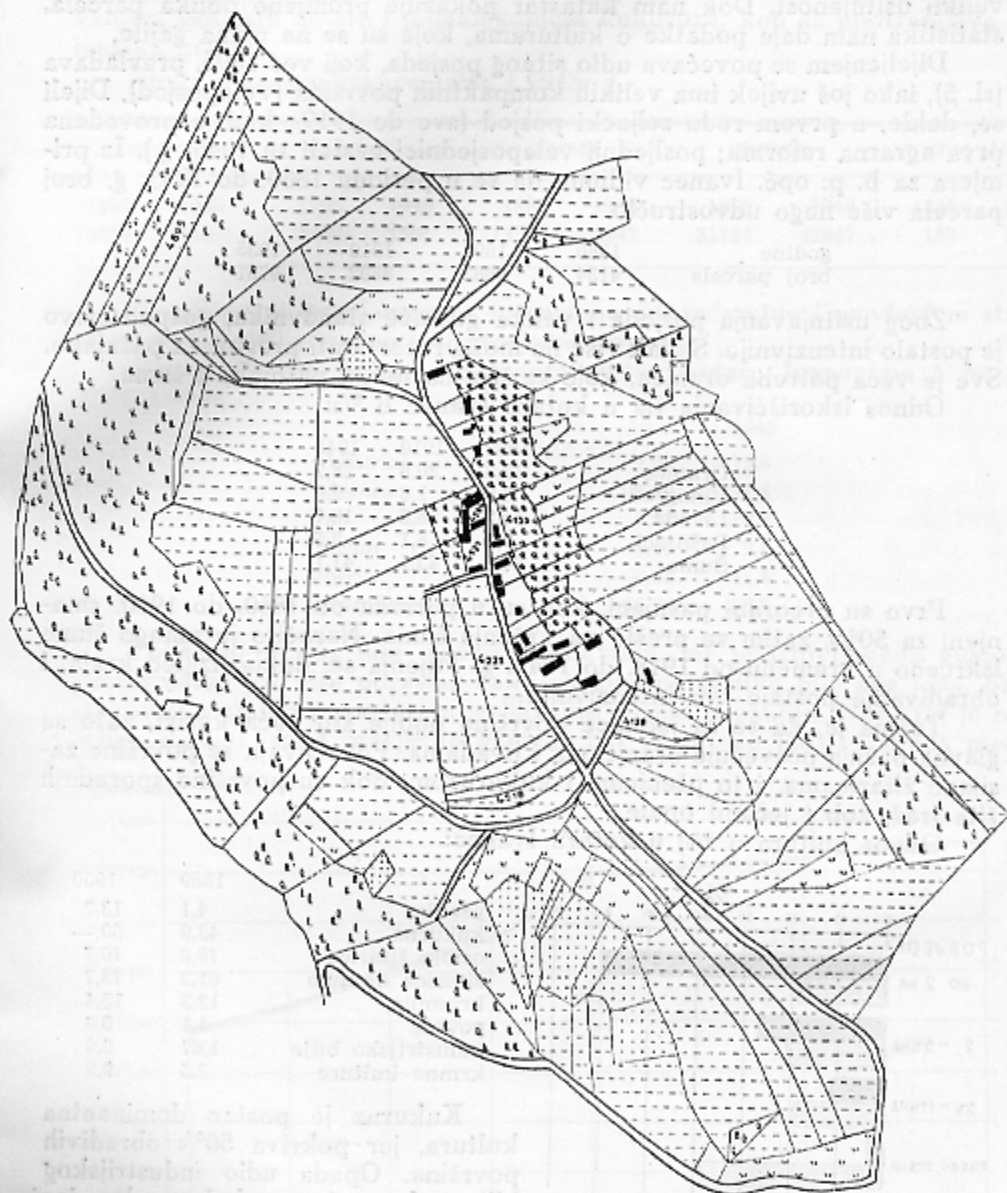
Promjene u seljačkoj agrarnoj organizaciji mijenjaju sliku kraja. Utjecaj dioba na izgled pejzaža možemo uočiti promatranjem katastarskih mapa iz 1885. i 1912. godine (usporedi skice br. 3 i 4). Navedene skice nisu poseban slučaj, već običan primjer promjena, koje su nastale na katastar-

¹ G. 1895. bile su u čitavoj Varaždinskoj županiji 582 zadruge. Ni taj broj nije siguran, jer su i od tih zadruga mnoge već bile potajno podijeljene.

Sl. 3. Zaselak Pintarići 1885. g.

1. šume; 2. oranice; 3. vinogradi; 4. voćnjaci; 5. pašnjaci; 6. kuće i gospodarske zgrade.
Deblja linija označuje posjed jednog gospodarstva.

Sl. 4. Zaselak Pintarići 1912. g.
 Brojevima je označen posjed jednog gospodarstva.

skim mapama tog područja. Parcele iz 1885. održavaju oblike reljefa i raspored kultura, dok katastar iz 1912. g. pokazuje pravilnije slike, ali i veliku usitnjenost. Dok nam katastar pokazuje promjene oblika parcela, statistika nam daje podatke o kulturama, koje su se na njima gajile.

Dijeljenjem se povećava udio sitnog posjeda, koji već 1895. prevladava (sl. 5), iako još uvijek ima velikih kompaktnih površina (veleposjed). Dijeli se, dakle, u prvom redu seljački posjed (sve do 1919., kad je provedena prva agrarna reforma; posljednji veleposjednici nestali su 1945. g.). Iz primjera za b. p. opć. Ivanec vidimo, da se u periodu 1860. do 1935. g. broj parcela više nego udvostručio.

godine	1860	1892	1910	1935
broj parcela	4134	5663	8892	9781

Zbog usitnjavanja posjeda i velike gustoće stanovnika, gospodarstvo je postalo intenzivnije. Seljak više ne može rezervirati prostor za pašnjake. Sve je veća potreba oranica, koje se šire na račun pašnjaka i šuma.

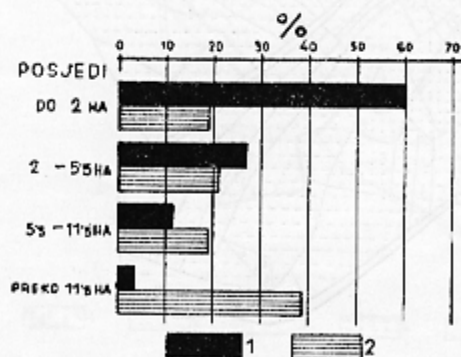
Odnos iskorišćivanja tla u kotaru Ivanec u %:

	1860	1910	1948
Oranice	19,3	20,8	28,2
Vinogradi	3,8	1,6	2,6
Livade	14,2	16,2	18,7
Pašnjaci	9,1	4,1	2,5
Šume	54,2	53,1	41,1

Prvo su preorani pašnjaci, koji su u periodu od 1860. do 1910. smanjeni za 50%, zatim se prešlo na krčenje šuma. Naročito je mnogo šume iskrčeno u vremenu od 1918. do 1941. g. Mijenja se, dakle, izgled kraja, i obrađivanje postaje sve intenzivnije.

Težnja je, da se sa jedinice površine dobije što veća korist, zato se glavna pažnja posvećuje oranicama i livadama. Povećavaju se površine zasijane žitaricama, i to pšenicom i kukuruzom, dok su površine sporednih žita (raž, zob i ječam) opale.

Odnos kultura u % u kotaru Ivanec:

Sl. 5. Grafikon posjeda 1895. g.
1. Postotak od ukupnog broja gospodarstava
2. Postotak od ukupne površine

	1889	1950
pšenica	4,1	13,2
kukuruz	43,9	50,—
ostale žitarice	19,2	10,5
žitarice ukupno	67,2	73,7
krumpir	13,3	15,4
povrće	1,1	0,6
industrijsko bilje	1,67	0,6
krmne kulture	2,5	9,3

Kukuruz je postao dominantna kultura, jer pokriva 50% obradivih površina. Opada udio industrijskog bilja, u kome je prevladavao lan, jer se seljak orijentira na kupovinu odjeće. Porasle su i površine zasijane krmnim kulturama, i oživjelo je stajsko stočarstvo.

Pojačano gajenje krmnih kultura povećalo je gajenje goveda, dok su svinje opale za oko 30%. Nazadak svinjogojstva možemo objasniti potiskivanjem šumskih žirišta i pomanjkanjem kukuruza, koji se upotrebljava za ljudsku hranu.

Stoka u kotaru Ivanec 1895. i 1948. g.

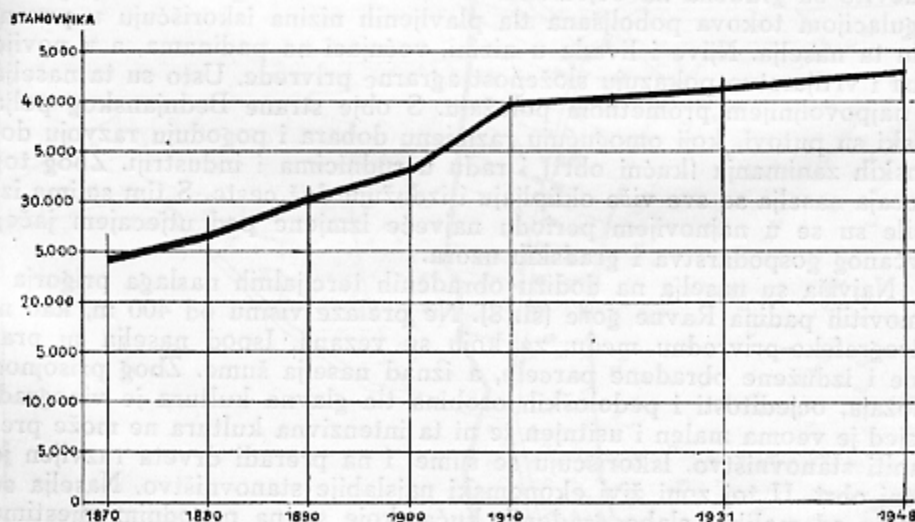
Goveda		konja		svinja		peradi		sitna stoka	
1895	1948	1895	1948	1895	1948	1895	1948	1895	1948
11214	14001	1433	1501	12547	8247	31724	42947	183	167

Paralelno sa prijelazom na intenzivno gospodarstvo i uvođenjem stajskog stočarstva, povećao se i prosječni prinos.

Prinos glavnih kultura (u kvintalima) u kotaru Ivanec po 1 ha za 1905. i 1949.

	1905	1949
kukuruz	7,99	15,6
pšenica	8,00	11,4
raž	6,23	10,7
ječam	6,40	9,8
zob	6,88	11,4
krumpir	62,74	59,7

Povećani prinos nije ojačao blagostanje, jer je istovremeno gustoća stanovništva još više porasla. Tako su životne prilike bile sve teže, broj stanovnika stalno je rastao, a iseljavanje je bilo neznatno. Naš kraj je naseljen daleko iznad prosječne gustoće NR Hrvatske (66,6) i spada među

Sl. 6. Kretanje broja stanovnika od 1870.—1948. god.

Relativna i agrarna gustoća stanovništva:

Područja nekih NO-a	Relativna gustoća				Agrarna gustoća	
	1870	1910	1931	1948	1895	1948
Ivanec	96	146	192	191	?	555
Voća D.	83	105	136	150	?	577
Prigorec	36	53	58	87	?	663
Druškovec	62	72	113	150	?	269
kotar Ivanec				152		442

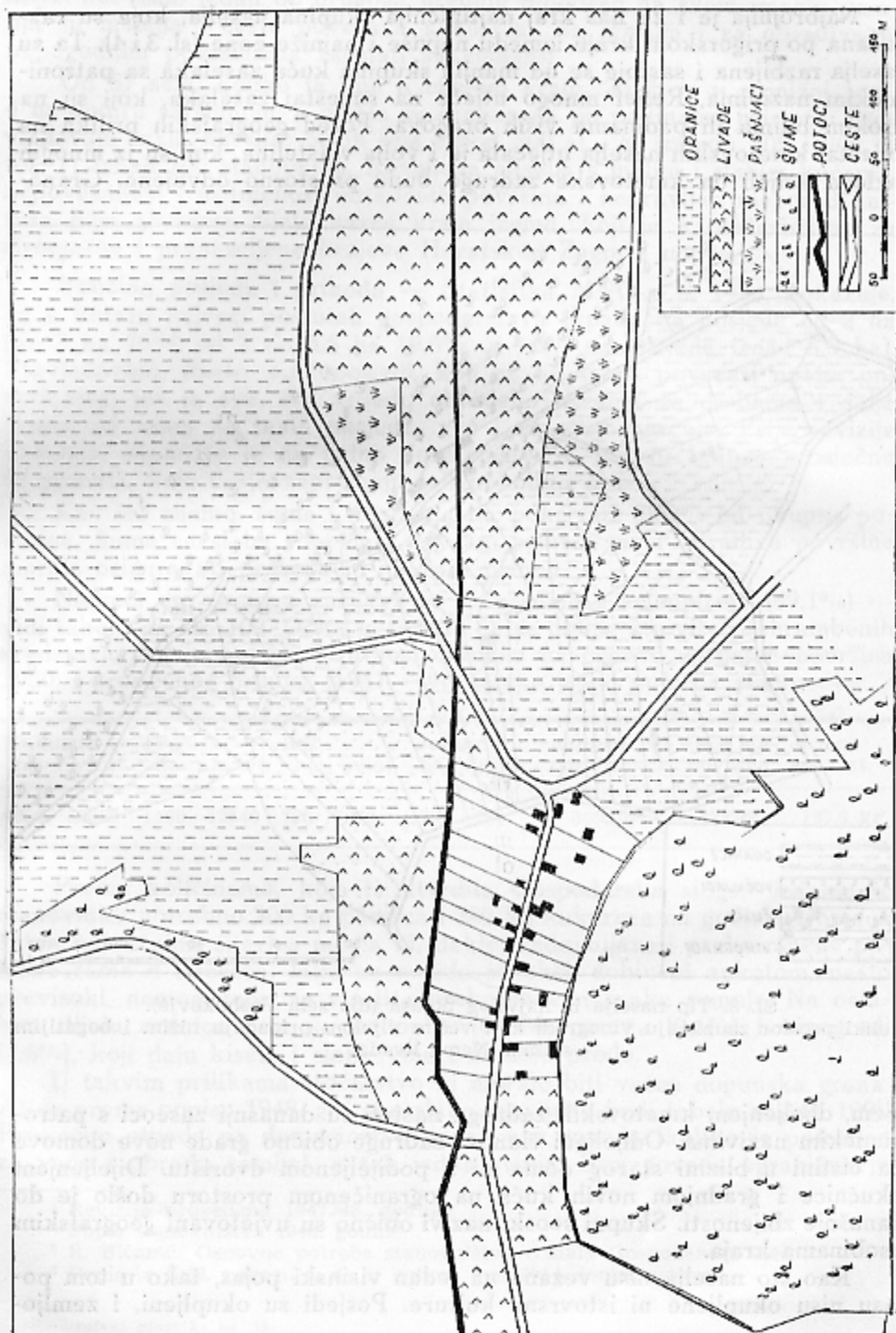
najgušće naseljene krajeve FNRJ. Tako gusta naseljenost bila bi razumljiva u predjelima, vrtne kulture, ali ovdje predstavlja težak problem. Dopunska zanimanja: kućni zanati, rudnici i dr. ne mogu popraviti ovo stanje i stanovnici žive veoma niskim standardom. Začuduje činjenica da i pored ovako teških ekonomskih prilika stanovništvo malo i nerado iseljava — problem, koji zaslužuje posebnu socijalnu-ekonomsku studiju.

Navedene promjene u agrarnoj strukturi od polovice 19. stoljeća bitno su izmijenile sliku pejzaža, u kome sve više prevladavaju utjecaji kulturnog rada. Za izgled kraja od naročite su važnosti položaj, raspored i veličina naselja.

Naselja — Na prigorskoj strani možemo razlikovati tri pojasa naselja: na dodiru aluvijalne nizine i pobrđa; na dodiru prigorja i viših grebena sastavljenih od trijaskih vapnenaca i dolomita i napokon naselja razbacana po padinama prigorja.

Naselja na dodiru Bednjanskog polja i naplavnih nizina njenih pritoka sa višim ocjeditim zemljištem iskorišćuju dvije privredne površine (sl. 7). Redovito su građena na ocjeditom rubu, da bi bila sigurnija od poplava. Regulacijom tokova poboljšana tla plavljenih nizina iskorišćuju u prvom redu ta naselja. Njive i livade u nizini, voćnjaci na padinama, a u novije doba i vrtljarstvo pokazuju složenost agrarne privrede. Usto su ta naselja na najpovoljnijem prometnom položaju. S obje strane Bednjanskog polja kolski su putovi, koji omogućuju razmjenu dobara i pogoduju razvoju dopunskih zanimanja (kućni obrt) i radu u rudnicima i industriji. Zbog tog utjecaja naselja se sve više okupljaju i izdužuju duž ceste. S tim selima izvršile su se u najnovijem periodu najveće izmjene pod utjecajem jačeg novčanog gospodarstva i gradskih uzora.

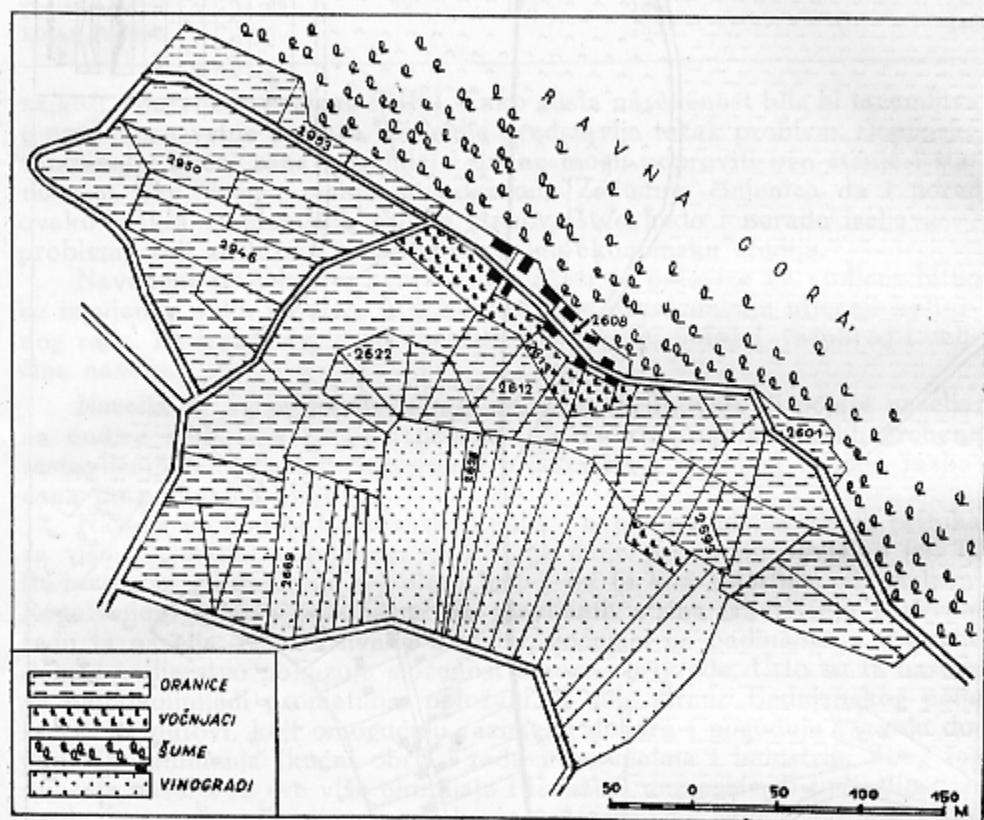
Najviša su naselja na dodiru obrađenih tercijalnih naslaga prigorja i šumovitih padina Ravne gone (sl. 8). Ne prelaze visinu od 400 m, kao ni petrografsko-privrednu među, za koju su vezana. Ispod naselja su pravilne i izdužene obrađene parcele, a iznad naselja šume. Zbog prisojnog položaja, ocjeditosti i pedoloških osobina tla glavna kultura je vinograd. Posjed je veoma malen i usitnjen te ni ta intenzivna kultura ne može prehraniti stanovništvo. Iskorišćuju se šume, i na preradi drveta razvijen je kućni obrt. U toj zoni živi ekonomski najslabije stanovništvo. Naselja se sastoje od malih i slabo građenih kuća, koje su na pogodnim mjestima okupljene i gusto zbijene. Često su puta pod istim krovom stambena kuća, staja i spremišta za kola. Glavni građevni materijal je drvo.

Sl. 7. Cestovno naselje Kamenica na dodiru dolinskih ravni i brežuljaka,
Velike površine livada omogućuju znatno stočarstvo.

Najbrojnija je i za naš kraj najtipičnija skupina naselja, koja su razbacana po prigorskom kraju između najviše i najniže zone (sl. 3 i 4). Ta su naselja razbijena i sastoje se od manjih skupina kuća zaselaka sa patronimičkim nazivima. Reljef mnogo utječe na smještaj zaselaka, koji su na širokim bilima ili padinama viših breгова. Pored geografskih prilika na smještaj kmetovskih naselja utjecala je i volja vlastelina, koji su iz mnogih razloga željeli da kmetovske zadruge budu prostorno odvojene. Grana-

Sl. 8. Tip naselja iz najvišeg pojasa (dio sela Prebukovje). Veliki prostor zauzimaju vinogradi koji većim dijelom pripadaju nižim i bogatijim selima. Nema livada.

njem, dijeljenjem kmetovskih zadruga nastali su današnji zaseoci s patronimičkim nazivima. Odijeljeni članovi zadruge obično grade nove domove na čistini u blizini starog doma ili u podijeljenom dvorištu. Dijeljenjem okućnice i gradnjom novih kuća na ograničenom prostoru došlo je do današnje zbijenosti. Skupni seoski nazivi obično su uvjetovani geografskim osobinama kraja.

Kao što naselja nisu vezana na jedan visinski pojas, tako u tom pojasu nisu okupljene ni istovrsne kulture. Posjedi su okupljeni, i zemljo-

djelci neovisno jedan od drugoga uređuju plodored na svom imanju. Imanja su malena i često povezana s kućom. Na strmim i za obrađivanje nepogodnim površinama zaostali su šumarci.

Od 87 sela, koliko ih ima u cijelom kraju, 20 ih je u najnižoj zoni, 4 na dodiru sa šumom, a ostala su razbacana po padinama prigorja. Prevladavaju mala naselja: 56 ih ima ispod 500 st., 20 između 500 i 700, a tek 11 iznad 700 stanovnika. Razbijena naselja s malim i slabim kućama, nepovezanost i usitnjenost obrađenih površina i nepravilan raspored kultura daju glavnom dijelu našeg kraja izgled, koji je karakterističan za siromašne i prenaseljene krajeve Hrvatskog Zagorja uopće.

Veličina posjeda i prihoda — Statistika MNO-a iz 1948. pokazuje, da u kotaru najveći postotak gospodarstava otpada na posjede od 2 ha (do 2 ha 76%, od 2 do 5,5 ha 19,5%, a 4,5% na posjede iznad 5,5 ha). Prevladavaju, dakle, mali posjedi, koji se ne mogu povećati novim površinama, jer je sve, što vrijedi, obrađeno. Imanja se diobama i dalje drobe, ne samo na male posjede, već i na sitne parcele. Prije revizije katastra¹ otpadalo je na jedno domaćinstvo u kotaru Ivanec prosječno 15 parcela, koje često zapremaju tek nekoliko čhv.

Kao što znamo, šume i neplodna tla pokrivaju 45,3% od ukupne površine. Šume su slabe i ne daju novčani prihod, te bi obradive površine morale osiguravati prehranu i novčani prihod.

Najveći dio oranica zasijava se žitaricama i krumpirom (89,1%) — vidi tabelu na str. 109. Očita je težnja, da se dobije što više prehrambenih sredstava. Ali je prosječni prinos, dobiven na osnovu zasijanih površina 1950. i prosječnog prinosa (1947—49), daleko ispod potreba stanovnika.

Kukuruz ha	Pšenica kvint.	Raž ha	Raž kvint.	Ječam ha	Ječam kvint.	ukupan pri- nos žitarica	broj sta- novnika	prinos na 1 st.		
4030	62868	1100	12540	736	7875	79	774	8405700	42936 ²	195,6 kg

Prema količinama, koje je utvrdila Gospodarska sloga,³ jednom je stanovniku potrebno 200 kg pšenice i 380 kg kukuruza na godinu. Domaća žetva najvažnijih žitarica mogla bi, dakle, zadovoljavati prehrambene potrebe samo 4 mjeseca. Iako su možda indeksi, dobiveni anketom, nešto previsoki, nemogućnost je vlastite prehrane van svake sumnje. Na ostalom dijelu oranica gaje se konoplja (0,9%), povrće (0,6%) i vinogradi (2,6%), koji daju kisela i slaba vina i nemaju prode.

U takvim prilikama stočarstvo bi moralo biti važna dopunska grana. Ali je prema popisu 1948. g. i ono slabo razvijeno (vidi tabelu na str. 109). Prosječno otpada na domaćinstvo⁴ jedan par goveda (koliko je potrebno za vuču i obradu zemlje), a tek jedna svinja. Broj goveda ograničen je

¹ Revizija provedena 1947./48. godine.

² Popis stanovništva 1948. godine.

³ R. Bičanić: Osnovne potrebe stanovništva (Izdala Gospodarska sloga).

⁴ Popis iz 1948. pokazuje, da u kotaru ima 7914 domaćinstava.

malenim površinama livada, a svinja zbog nedovoljnog prinosa kukuruza i krumpira. Neposredni i posredni prihodi sa zemlje ne osiguravaju život stanovništvu.

Dio stanovništva zaraduje u rudnicima uglja (Ivanec i Golubovec), kamenolomima (Očura, Ivanec i Lepoglava), ciglanama (Lepoglava i Cerje Tužno) i u dvije tvornice u Lepoglavi. Mnogo veću važnost ima kućna radinost. Postoji nekoliko vrsta tog rada: čipkarstvo (Lepoglava), keramičarstvo (Jerovec, Kuljevića, Bedenica), predmeti od drveta (Vrbno, Vranojele, Osonjak, Brezova Gora, Prebukovlje i Podgora), pletena roba iz rogoza (Kameničko Podgorje, Viletinec, Rinkovec, Kamenica, Vulešinec), a komušine plete Višnjica.

Prema podacima poslovnog saveza preko 1000 domaćinstava bavi se kućnom radinosti preko čitave godine, a daljih 2000 domaćinstava samo povremeno. Dopunska radinost važna je dopunska grana gospodarstva, ali još uvijek nedovoljna da nadoknadi pasivnost kraja. Usto su prihodi od kućne radinosti osjetljivi za promjene na tržištu. Ekonomske prilike, dakle, zahtijevaju korjenitu promjenu gospodarske strukture.

Zaključak — Iz izloženog vidimo, da se razvoj pejzaža vršio u etapama. U Srednjem je vijeku čitavo područja pod šumama slabo naseljeno i sa malim izoliranim krčevinama. Komcem 15. stoljeća zbog prodiranja Turaka pritječe novo stanovništvo, i već u 16. st. nalazimo velik dio današnjih naselja. Prelazno doba između 15. i 16. stoljeća možemo označiti kao prvi period širenja obradivih površina i krčenja šuma. Otuda do polovice 19. st. uređenje i razvoj pejzaža određuje feudalna agrarna organizacija.

Oslobađanjem seljaka i diobama zadruga stvara se nov oblik agrarne organizacije. Počinje najnoviji period snažne izmjene pejzaža — vrše se velike kvantitativne i kvalitativne promjene u odnosu pojedinih kultura. Pašnjaci opadaju, a povećavaju se obrađene površine, poljodjelstvo postaje intenzivnije.

Stalne diobe cijepaju posjed i usitnjavaju čestice, što je uz veliku agrarnu gustoću dovelo do stanja, koje se može popraviti samo korjenitim promjenama gospodarske strukture. Nema mogućnosti dobivanja novih obradivih površina. Dosadašnja socijalistička rekonstrukcija sela traži dalje mjere, rezultati su još uvijek maleni. I kolektivizirani posjedi (do 1948. stvorene su dvije SRZ; Bratstvo sa 37,5 ha posjeda na 156 parcela i Crvena zvijezda sa posjedom od 29,3 ha na 95 parcela) su još uvijek razbacani. Potrebno je provesti komasaciju zemljišta, ali će morfološke prilike otežati mehaniziranje obrade, koja je zaostala, što se odražava u malom prinosu. Potrebno je današnju polikulturu zamijeniti stočarstvom, voćarstvom i vinogradarstvom, a višku stanovnika osigurati zaposlenje u drugim zvanjima.

RÉSUMÉ

Structure agraire de la vallée supérieure de la Bednja

par I. Crkvenčić

La vallée supérieure de la Bednja fait partie au point de vue morphologique de la bordure pannonienne, mais appartient au point de son évolution économique et sociale au Zagorje croate. Le paysage de cette région s'est transformé à la suite de diverses circonstances économiques et sociales.

Au Moyen-Age, toute la région était couverte de forêts parsemées de clairières isolées, et était faiblement peuplée. A la suite de l'invasion turque du XVe siècle, une nouvelle couche de population s'installe dans cette région et au XVIe siècle, nous trouvons un grand nombre d'habitats existant actuellement. Au cours de ces 2 siècles, commencent les premiers grands défrichements. Jusqu'au XIX. s. régnera dans cette région une organisation agraire féodale. Le pays est divisé en grandes propriétés et l'utilisation du sol est subordonnée aux exigences de la seigneurie. Les grandes forêts qui s'étendent autour des châteaux féodaux servent comme terrain de chasse; les habitats se dispersent dans les clairières. Les serfs (kmets) devaient donner aux propriétaires du sol de fortes redevances, si bien qu'ils ne leur restait plus qu'une quantité insuffisante de céréales. Le bétail pâturant dans les forêts et les pâturages communaux constituait une ressource importante. Chaque paysan possédait un petit lopin de champs, de prairies et de vignes et ne pouvait changer les cultures sans autorisation seigneuriale. La transformation de paysage dépendait donc des exigences de la féodalité.

1848 marque l'abolition du servage. Les paysans deviennent propriétaires de ces terres et reçoivent les pâturages et les forêts en toute propriété. Avec cette période de liberté, commencent des changements dans l'ordre des cultures, donc une métamorphose des paysages. En même temps, disparaît la vieille organisation sociale. Des facteurs multiples ont conditionné la dissolution de la zadruga (construction de la voie-ferrée Varaždin—Golubovec en 1890, crise de vignoble en 1880-90, possibilité d'emploi dans les mines et les tuileries). Ces changements dans l'organisation agraire provoquent une transformation de la région (comparer les deux cadastres de 1858 et 1912, fig. 3 et 4). Avec la partage des zadrugas, se développe en même temps une nouvelle forme de propriété minuscule et une économie plus intensive. Les champs s'étendent aux dépens des pâturages et des forêts, les surfaces ensemencées en blé et en maïs (celui-ci couvre la moitié de la superficie cultivée) augmente aux dépens des superficies cultivées en céréales secondaires. Faut de pâturages et de bonnes forêts de chênes, le nombre de porcs s'abaisse de 30%, mais le nombre de bovins augmente. Le rendement moyen des cultures augmente, mais le niveau de vie s'abaisse car la densité de la population devient très forte (en 1948 densité de 152 habitants au km² et densité agraire, 442). Ce sont les régions les plus denses en Yougoslavie. Ces faibles conditions économiques ne se sont guère améliorées ni avec les métiers à domicile (sur 7994 foyers en 1948, 1000 foyers sont occupés pendant toute l'année dans les métiers à domicile et 2000 au temps de la morte saison) ni avec le travail dans les mines, les fours-à-chaux et les tuileries. Il semble que l'économie devrait plutôt se consacrer à l'arboriculture, aux vignobles et à l'élevage. Le surplus de la population ne peut pas s'employer dans l'industrie. Les coopératives agricoles de type socialiste doivent jouer un rôle important dans le remembrement et dans la nouvelle orientation de l'agriculture. Les résultats actuels sont seulement provisoires.